

Határozatok Tára

MACIEJ SZPUNAR
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2016. április 20.¹

C-135/15. sz. ügy

**Görög Köztársaság
kontra
Grigorios Nikiforidis**

(a Bundesarbeitsgericht [szövetségi munkaügyi bíróság, Németország] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal — Polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés — A munkaszerződésre alkalmazandó jog — 593/2008/EK rendelet (»Róma I«) — 28. cikk — Időbeli hatály — A 9. cikk (3) bekezdése — A külföldi jog imperatív rendelkezései — A pénzügyi válság miatt a közszférában foglalkoztatott munkavállalók díjazásának csökkentését előíró tagállami szabályozás”

Bevezetés

1. A külföldi jog imperatív rendelkezéseinek kérdése egyike azoknak a témaköröknek, amelyek hosszú évek óta foglalkoztatják a nemzetközi magánjog tudományát szinte az egész világon. Nehéz számba venni az e kérdéssel foglalkozó monográfiákat és más tudományos műveket. Ezzel párhuzamosan – a választottbírói eljárásokat is beleértve – az e problémakörhöz kapcsolódó bírósági ügyek száma viszonylag alacsony.
2. 1980. június 19-én az (akkor még) Európai Gazdasági Közösség tagállamai aláírták a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló Római Egyezményt.² A külföldi jog kötelező szabályaira vonatkozó 7. cikkének (1) bekezdése nemcsak újító jellegű volt, hanem a legélénkebb vitákat is ez a rendelkezés idézte elő.
3. Ez az egyezmény, valamint 1. jegyzőkönyve, amely hatáskört biztosít a Bíróság számára rendelkezéseinek értelmezésére, sorrendben 1991. április 1-jén és 2004. augusztus 1-jén lépett hatályba.
4. A jelen ügy alkalmat ad a Bíróság számára, hogy a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek problémája által felvetett bizonyos kétségeket eloszlasson a Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdését felváltó szabályra, vagyis a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdésére tekintettel. Ez a kérdés, amely szintén élénk vitákat váltott ki a nemzetközi magánjoggal foglalkozó jogtudományban, csak 36 évvel a Római Egyezmény aláírását követően jelent meg a Bíróság előtt, amely igazolja a mondást, hogy „jobb később, mint soha!”.

1 — Eredeti nyelv: lengyel.

2 — HL C 266., I. o., a továbbiakban: Római Egyezmény.

Jogi háttér

A Római Egyezmény

5. A Római Egyezmény „Kötelező szabályok” című 7. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) Valamely ország jogának ezen egyezmény alapján történő alkalmazása során figyelembe vehetők egy másik olyan ország jogának kötelező szabályai is, amellyel a tényállás szoros kapcsolatban áll, ha és amennyiben ez utóbbi ország joga alapján e szabályokat a szerződésre alkalmazandó jogtól függetlenül alkalmazni kell. Annak vizsgálata során, hogy vajon alkalmazni kell-e e kötelező szabályokat, figyelembe kell venni azok jellegét és célját, valamint alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit.

(2) Ezen egyezmény rendelkezései nem korlátozzák az eljáró bíróság országának joga szerint érvényesülő azon szabályok alkalmazását, amelyek kötelező jelleggel, a szerződésre egyébként alkalmazandó jog figyelmen kívül hagyásával szabályozzák a tényállást.”

6. A Római Egyezmény 22. cikke (1) bekezdésének a) pontja szerint az aláíráskor, megerősítéskor, elfogadáskor vagy jóváhagyáskor bármely szerződő állam fenntarthatja a jogot arra nézve, hogy nem alkalmazza a 7. cikk (1) bekezdését.

7. A Római Egyezményt a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2008. június 17-i 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletet („Róma I”)³ váltotta fel.

Az uniós jog

8. A „Róma I”-rendelet „Imperatív rendelkezések” című 9. cikke szerint:

„(1) Az imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő.

(2) E rendelet alapján semmi nem korlátozhatja az eljáró bíróság országának joga szerint az imperatív rendelkezések alkalmazását.

(3) Figyelembe vehetők azon ország jogának imperatív rendelkezései, amelyben a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették, amennyiben ezek az imperatív rendelkezések a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik. Annak mérlegelése során, hogy érvényre kell-e juttatni e rendelkezéseket, figyelembe kell venni természetüket és céljukat, és alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit.”

9. A „Róma I”-rendelet „Az alkalmazás időpontja” című 28. cikke értelmében:

„Ezt a rendeletet a 2009. december 17-től kötött szerződésekre kell alkalmazni.”

3 — HL L 177., 6. o.; helyesbítés: HL 2009. L 309., 87. o., a továbbiakban: „Róma I”-rendelet.

A német jog

10. A polgári törvénykönyv bevezetéséről szóló német törvény (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch; EGBGB) 2009. december 17-től hatályon kívül helyezett 34. cikke előírta:

„Ezen alszakasz egyetlen rendelkezése sem korlátozhatja a német jog azon szabályainak alkalmazását, amelyek imperatív jelleggel, a szerződésre alkalmazandó jogra tekintet nélkül szabályozzák a tényállást.”

11. A német jogtudomány és ítélkezési gyakorlat fényében értelmezve ez a rendelkezés nem zárta ki valamely másik állam joga imperatív rendelkezéseinek alkalmazását, vagy legalább is azt, hogy rendelkezéseiket ténykérdésként figyelembe lehet venni az alkalmazandó jog pontosítandó szabályai alkalmazásának keretében („ausfüllungsbedürftige Rechtsnormen”).

12. A német polgári törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch, a továbbiakban: BGB) 241. §-a (2) bekezdésének értelmében:

„A kötelmi viszony a tartalma szerint bármelyik felet a másik fél jogainak, jogilag védett érdekeinek és érdekeinek figyelembevételére kötelezheti.”

Az alapeljárás

13. Az alapeljárás felperese, Grigorios Nikiforidis a Görög Köztársaság által Németországban, Nürnbergben fenntartott általános iskolában tanárként dolgozott.

14. 2010 elején a görög parlament az adósságválság miatt elfogadta a közkiadások csökkentésére irányuló 3833/2010. sz. és 3845/2010. sz. törvényeket⁴. Ezek a törvények, amelyek hatálya az állami iskolákban alkalmazott tanárookra is kiterjedt, csökkentették a közszférában foglalkoztatott munkavállalók díjazását.

15. A Görög Köztársaság a fent hivatkozott törvények alapján csökkentette G. Nikiforidis díjazását.

16. Az érintett keresettel fordult a német bíróságokhoz munkáltatójával, a közoktatási és vallásügyi minisztérium által képviselt Görög Köztársasággal szemben annak érdekében, hogy rendezzék meg a 2010 októberétől 2012 decemberéig terjedő időszakra vonatkozó szakmai jövedelmét.

17. A 2012. március 30-i ítélettel az Arbeitsgericht Nürnberg (nürnbergi munkaügyi bíróság, Németország) a görög állam mentességére hivatkozva elutasította a keresetet. 2013. szeptember 25-én a Landesarbeitsgericht Nürnberg (nürnbergi másodfokú munkaügyi bíróság, Németország) hatályon kívül helyezte ezt az ítéletet, és G. Nikiforidis javára döntött. E másodfokú ítélettel szemben a Görög Köztársaság felülvizsgálati kérelmet nyújtott be a Bundesarbeitsgerichthez (szövetségi munkaügyi bíróság, Németország).

18. A felülvizsgálati eljárás keretében a Bundesarbeitsgericht megállapította, hogy a feleket kötő munkaviszony a magánjog hatálya alá és nem a görög állam mentességének tárgyköréhez tartozik. A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet⁵ 18. cikkének (1) bekezdése és 19. cikke 2. pontjának a) alpontja alapján megerősítette a német bíróságok joghatóságát is.

4 — A költségvetési válság leküzdését szolgáló sürgős intézkedésekről szóló 3833/2010. sz. törvény (a Görög Köztársaság Hivatalos Lapja, I. rész., 40. sz., 2010. március 15.) és az euróövezet tagországai és a Nemzetközi Valutaalap által a görög gazdaság részére nyújtott támogatási mechanizmus alkalmazását célzó intézkedésekről szóló 3845/2010. sz. törvény (a Görög Köztársaság Hivatalos Lapja, I. rész., 65. sz., 2010. május 6.).

5 — HL 2001. L 12., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 4. kötet, 42. o.; a továbbiakban: „Brüsszel I”-rendelet.

19. Ezenkívül a Bundesarbeitsgericht (szövetségi munkaügyi bíróság) megállapította, hogy a jogviszonyra a német jog alkalmazandó, amely szerint a díjazás csökkentését megelőzően szükség van a munkaszerződés kétoldalú (Änderungsvertrag) vagy egyoldalú (Änderungskündigung) módosítására. A kérdést előterjesztő bíróság erre tekintettel vélte úgy, hogy a nemzeti jogvita eldöntése érdekében releváns az a kérdés, hogy a feleket kötő munkaviszonyra alkalmazhatja-e a 3833/2010. sz. és a 3845/2010. sz. görög törvények rendelkezéseit, vagy azokat más módon érvényesítheti-e.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések és a Bíróság előtti eljárás

20. E körülményekre tekintettel a Bundesarbeitsgericht az eljárás felfüggesztéséről határozott, és a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé előzetes döntéshozatalra:

- 1) Kizárólag akkor alkalmazandó-e a munkaviszonyokra a „Róma I”-rendelet annak 28. cikke alapján, ha a jogviszonyt 2009. december 16. után kötött munkaszerződés hozta létre, vagy a szerződő feleknek a köztük fennálló munkaviszony módosított vagy változatlan formában történő folytatására vonatkozó bármely későbbi megállapodása a rendelet alkalmazásával jár?
- 2) Kizárólag azon harmadik ország joga imperatív rendelkezéseinek közvetlen alkalmazását zárja-e ki a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése, amelyben a szerződésből eredő kötelezettségeket nem kell teljesíteni vagy nem teljesítették, vagy az azon ország jogában történő közvetett figyelembevételt is, amelynek joga a szerződésre alkalmazandó?
- 3) Jogi jelentőséggel bír-e az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésében rögzített lojális együttműködés elve a nemzeti bíróságok arra vonatkozó döntése szempontjából, hogy közvetlenül vagy közvetve alkalmazzák-e valamely más tagállam jogának imperatív rendelkezéseit?

21. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem 2015. március 20-án érkezett meg a Bírósághoz.

22. A német és a görög kormány, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának Kormánya, valamint a Bizottság nyújtott be írásbeli észrevételeket. Az eljárás e felei, valamint G. Nikiforidis részt vettek a 2016. február 1-jén tartott tárgyaláson.

Elemzés

23. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel a kérdést előterjesztő bíróság több, a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek problémájához kapcsolódó kérdést tesz fel, amely jól ismert a nemzetközi magánjogban, valamint számos, alapvetően tudományos jellegű vitát idéz elő.

24. A nehézségek, amelyek az e rendelkezések által felvetett kérdések vizsgálata során merülnek fel, jelentős mértékben abból származnak, hogy e kérdésekre eltérő válaszokat ad a Római Egyezmény, a tagállamok nemzetközi magánjoga és a „Róma I”-rendelet.

25. A Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdésétől eltérően a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése szigorúan meghatározott feltételek mellett juttatja érvényre a külföldi jogokat. Csak azon országok jogszabályai bírnak ilyen hatással, ahol a szerződésből származó kötelezettségeket végre kell hajtani, vagy ahol azokat végrehajtották. Ezenkívül csak annyiban megengedett e rendelkezések érvényre juttatása, amennyiben a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik. A kérdést előterjesztő bíróság úgy véli, hogy e feltételek közül az első nem teljesül a jelen ügyben, de arról a kérdéstről nem döntött, hogy a jelen ügyben teljesül-e a második feltétel.

26. A kérdést előterjesztő bíróság rámutat, hogy a díjazás csökkentésére vonatkozó, a 3833/2010. sz. és a 3845/2010. sz. görög törvényekben foglalt rendelkezések figyelembevételének lehetősége a jogvitát eldöntő határozat meghozatala szempontjából kulcsfontosságú a német jog hatálya alá tartozó munkaszerződés felelt terhelő kötelezettségek meghatározása szempontjából. Ezenkívül hangsúlyozza, hogy a szóban forgó rendelkezések – amelyek imperatív jelleggel bírnak, és amelyek betartása a Görög Köztársaság gazdasági érdekei védelmének alapvető eleme – kétségtelenül a nemzetközi magánjog értelmében vett imperatív rendelkezéseknek minősülnek.

27. A kérdést előterjesztő bíróság mindazonáltal azt kérdezi, hogy a „Róma I”-rendelet időbeli hatálya kiterjed-e a 2009. december 17-e előtt kötött munkaszerződéssel létrehozott jogviszonyra alkalmazandó jog meghatározása során⁶ (az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdés).

28. A kérdést előterjesztő bíróság azt kérdezi továbbá, hogy a „Róma I”-rendelet – amennyiben a jelen ügyben megállapítást nyer, hogy időbeli hatályára tekintettel alkalmazandó – 9. cikkének (3) bekezdésével nem ellentétes-e a német bíróságok azon hagyományos gyakorlata, amely szerint egy külföldi törvény rendelkezései közvetlenül nem alkalmazhatók, de közvetetten figyelembe vehetők a szerződés szabályozó jog alkalmazása keretében (az előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdés).

29. A kérdést előterjesztő bíróság ezenkívül azt kérdezi, hogy az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésében rögzített lojális együttműködés elve befolyást gyakorol-e a más tagállam joga imperatív rendelkezéseinek figyelembevételére vonatkozó döntésre (az előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdés).

30. A jelen indítvány lenti elemzésében egymást követően fogom megvizsgálni ezeket a kérdéseket.

A „Róma I”-rendelet időbeli hatálya (az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdés)

31. Azzal, hogy a „Róma I”-rendelet időbeli hatályára kérdez rá, a kérdést előterjesztő bíróság azt kívánja megtudni, hogy a 2009. december 17-e előtt kötött munkaszerződésből származó jogvitára e rendeletet vagy az annak hatálybalépése előtt alkalmazandó korábbi szabályokat kell-e alkalmazni.

32. Hangsúlyoznom kell, hogy a jogalkotó kifejezetten kizárta a „Róma I”-rendelet időbeli hatálya alól a már létrejött jogviszonyokat azzal, hogy e rendelet 28. cikke akként rendelkezik, hogy azt „a 2009. december 17-től kötött szerződésekre” kell alkalmazni.⁷

33. Az, hogy a jogalkotó kifejezett átmeneti rendelkezéseket fogadott el, kizárja valamennyi általános elvnek és különösen annak az érvényesülését, hogy az új jogszabályt azonnal alkalmazni kell a korábbi jogszabály hatálya alatt keletkezett helyzetek jövőbeli hatásaira.⁸

34. Ezen általános elv alóli kivételként a 28. cikkben kialakított megoldás „megdermeszti” a szerződésre a megkötésének napján irányadó jogrendszert.⁹

35. A 28. cikk értelmezéséhez mindenekelőtt azt kell meghatározni, hogy ez a rendelkezés, mivel a „Róma I”-rendelet hatályát a szerződéskötés körülményéhez kapcsolja, önálló „szerződéskötés”-fogalmat vezet-e be az uniós jogba, vagy az alkalmazandó nemzeti jogra utal.

6 – 28. cikke szerint e rendelet a 2009. december 17-től kötött szerződésekre alkalmazandó.

7 – Hasonló rendelkezéseket fogadtak el a Római Egyezmény 17. cikkében.

8 – Lásd: 1986. július 10-i Licata kontra CES ítélet (270/84, EU:C:1986:304, 31. pont); 2002. január 29-i Pokrzeptowicz-Meyer-ítélet (C-162/00, EU:C:2002:57, 50. pont); 2010. június 10-i Bruno és társai ítélet (C-395/08 és C-396/08, EU:C:2010:329, 53. pont).

9 – Az azonnali hatály elvének megfelelően az új szabály az ilyen szerződésből származó jövőbeni joghatásokra alkalmazandó. Lásd: 2002. január 29-i Pokrzeptowicz-Meyer-ítélet (C-162/00, EU:C:2002:57, 52. pont).

36. Úgy vélem, hogy a 28. cikk rendszertani és teleologikus értelmezése egyértelműen ellentétes a „szerződéskötés”-fogalom önálló koncepciójával.

37. Főszabály szerint igaz, hogy az uniós jogi aktusokban használt fogalmaknak önálló értelmezést kell adni. Ez a megfontolás az uniós jog nemzetközi magánjogi rendelkezéseiben alkalmazott fogalmakra is érvényes.¹⁰

38. Mindazonáltal úgy vélem, hogy ez a szabály nem alkalmazandó a „Róma I”-rendelet 28. cikke szerinti „szerződéskötés” fogalom értelmezésére.

39. Amint arra az Egyesült Királyság Kormánya és a Bizottság helyesen rámutatott, a „Róma I”-rendelet 10. cikkéből az következik, hogy a szerződés meglétének és érvényességének értékelését az a jog határozza meg, amely a szerződés érvényessége esetében e rendelet alapján irányadó lenne.

40. Úgy vélem, hogy a „Róma I”-rendelet 28. cikkének alkalmazására tekintettel a szerződéskötés időpontjának meghatározásához annak a jognak a rendelkezéseit kell alkalmazni, amely e rendelet alapján erre a szerződésre alkalmazandó lenne.¹¹

41. Mindenekelőtt gyakorlati okok szólnak egy ilyen megoldás mellett. A szerződéskötés egy olyan aktus, amely elválaszthatatlanul kapcsolódik ahhoz a jogrendszerhez, amelynek hatálya alá a szerződés tartozik. Az uniós jog nem tartalmaz semmilyen, a szerződéskötés kérdését szabályozó rendelkezést,¹² ennél fogva nehéz lenne önálló „szerződéskötés”-fogalmat kialakítani.

42. Még ha egy ilyen fogalmat meg is alkottak volna, annak alkalmazása jelentős gyakorlati problémákba ütközne. Nem lehetne tudni, miként kell eljárni, ha az önálló koncepció szerint megkötöttnek tekintett szerződés az alkalmazandó jog szerint nem váltana ki joghatást, és a fordított helyzet is ugyanilyen bizonytalanságokat eredményezne.

43. Egyedül abban az esetben jelenthetne esetlegesen megoldást az önálló „szerződéskötés időpontja” fogalomnak az elismerése, ha megállapítást nyer, hogy a szerződést a rá irányadó jog szerint érvényesen kötötték meg. Mindazonáltal úgy vélem, hogy az ilyen megoldás szintén túl összetett és kevésbé gyakorlatias lenne. Lehetetlen ugyanis a szerződéskötés időpontját az alkalmazandó jogtól függetlenül meghatározni, amely megállapítja a jogalanyok magatartásának a szerződés érvényes megkötését eredményező módjait.

44. Teleologikus megfontolások szintén az általam javasolt megoldás mellett szólnak. A kollíziós jogi rendelkezések harmonizálásával az uniós jogalkotó többek között a jogbiztonság erősítésére törekedett az alkalmazandó jog meghatározását illetően.¹³ Ha a „szerződéskötés” 28. cikk szerinti fogalmát önálló értelemben kellene felfogni, a szerződés megkötésére és érvényességére vonatkozó többi szempontot szabályozó jogtól függetlenül, az ilyen koncepció kétségtelenül a jogi kiszámíthatóságot csökkentené.

10 — Lásd: Ancel, M. E., „Le Règlement Rome I à l'épreuve du temps”, *La justice civile européenne en marche*, Douchy Oudot, M., Guinchard, E., Dalloz, 2012, 60. o.

11 — Lásd: Calliess, G. P., Hofmann, H., „Article 28, Application in Time”, *Rome Regulations*, Calliess, G. P. (szerk.), 2. kiadás, Wolters Kluwer 2015, 438. o.

12 — Ebben az összefüggésben az egyetemi szinten elvégzett európai nemzetközi magánjogi kutatások eredményeire kell utalni. A szerződéskötés problémaköre jelenik meg például a „Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles)” című tanulmány 4:101–4:110. pontjában, lásd: Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), *Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles), Contract II - General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services*, Sellier, München, 2009, 181–221. o. A szerződés fogalmát a „Draft Common Frame of Reference” című tanulmány II. könyvének II-1:101. pontjában határozták meg, lásd: Von Bar, C., Clive, E., Schulte Nölke, H. (szerk.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Outline Edition* (amelyet a Study Group on a European Civil Code [Európai Polgári Törvénykönyvvel foglalkozó munkacsoport] és a Research Group on Existing EC Private Law [Acquis Group] [EK hatályos magánjogával foglalkozó kutatócsoport] dolgozott ki), Sellier, München, 2009, 181. o.

13 — Lásd a Római Egyezmény (6) preambulumbekendését.

45. Nem kételkedem tehát, hogy a szerződéskötés „Róma I”-rendelet 28. cikke szerinti időpontját a *lex causae* szerint kell meghatározni.

46. A vizsgált ügyben azt kell a szóban forgó megállapodásra alkalmazandó jog alapján meghatározni, hogy a jogvita felei közötti munkaszerződést 2009. december 17-e után kötötték-e, valamint hogy a szerződéses jogviszony ennél fogva a „Róma I”-rendelet hatálya alá tartozik-e. Amint az a kérdést előterjesztő bíróság megállapításaiból kitűnik, a jelen ügyben alkalmazandó jog a német jog.

47. Ez a jog határozza meg többek között, hogy a jogvita felei által kötött munkaszerződést 2009. december 17-e után módosították-e úgy, hogy a módosítást olyan új szerződéskötésnek lehet tekinteni, amely esetben ez a megállapodás a „Róma I”-rendeletben megállapított kollíziós szabályok hatálya alá tartozna.¹⁴

48. Ez az eset kevésbé tűnik valószínűnek, ha a kérdést előterjesztő bíróság végzésében megállapított körülményeket vizsgáljuk. A jogvita felei közötti munkaviszonyt 1996. szeptember 16-án hozták létre, és a szerződést 2009. december 17. és a díjazás egyoldalú, vitatott csökkentése között nem módosították.

49. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy az általam javasolt megoldás bizonytalanságokat eredményezhet a hosszú távú szerződéses jogviszonyok esetén. Ez vonatkozik például az olyan megállapodásokra, mint a bérleti szerződések, vagy akár – a nemzeti jogvitában szóban forgó – munkaszerződés. Az ilyen jellegű jogviszonyok akár több évtizedig is fennállhatnak. Valóban az volt-e az uniós jogalkotó szándéka, hogy az ilyen típusú jogviszonyokra még a „Róma I”-rendelet hatálybalépését követően évekkel is a korábban hatályos kollíziós szabályokat rendelje alkalmazni?

50. Az olyan kollíziós szabályozás, amely kizárja a már meglévő szerződéseket az új rendelkezések hatálya alól, és azokra a korábbi szabályokat rendeli alkalmazni, viszonylag gyakori a magánjogban, és jogtudományi elemzések tárgyát is képezi, különösen, ami a hosszú távú kötelezettségekre gyakorolt hatásait illeti. A nemzetközi magánjoggal foglalkozó lengyel jogtudomány, amely a polgári törvénykönyv bevezetéséről szóló rendelkezéseket tartalmazó 1964. évi törvénnyel¹⁵ összefüggésben fejlődött ki, úgy véli, hogy ezt a megoldást nem lehet automatikusan alkalmazni, különösen pedig, hogy az nem vonatkozhat a hosszú távú kötelezettségekre.¹⁶ A lengyel jogtudomány jelenlegi álláspontja szerint ajánlatosabb az új jogszabályt alkalmazni a hosszú távú szerződéses jogviszonyokra, vagyis azokra, amelyek teljesítése folyamatos vagy időszakosan ismétlődő jellegű. Ez a koncepció lehetővé teszi annak elkerülését, hogy számos jelentős jogviszony hosszú időn keresztül különböző jogrendszerek hatálya alá tartozzon.¹⁷

51. A „Róma I”-rendelet 28. cikkének egyértelmű megfogalmazásából az következik, hogy nem lehet megvédeni azt az elméletet, amely szerint ezt a rendeletet a 2009. december 17-e előtt kötött hosszú távú szerződéses jogviszonyokra is alkalmazni szükséges. Csak akkor lehet elfogadni a „Róma I”-rendelet ilyen típusú jogviszonyokra történő alkalmazását, ha a szerződés ezen időpontot követően bekövetkező módosításait az alkalmazandó jog szerint új szerződéskötésnek lehet tekinteni. A kérdést előterjesztő bíróság feladata annak eldöntése, hogy a jelen ügyben ez az eset áll-e fenn.

52. A fenti érvelésre tekintettel arra következtettek, hogy a szerződéskötés „Róma I”-rendelet 28. cikke szerinti időpontját azon jog alapján kell meghatározni, amely a szóban forgó szerződésre alkalmazandó lenne, ha ezt a rendeletet kellene alkalmazni.

14 — Az Egyesült Királyság kormánya például azt hangsúlyozza, hogy az angol jog a munkaszerződés folytonosságának törvényi véelmét állapítja meg, az ítélkezési gyakorlat azonban lehetővé teszi e szerződés megújításának megállapítását abban az esetben, ha a munkáltató egyoldalúan lényegesen módosítja annak kikötéseit.

15 — Dz. U 1964 16. sz., 94. pont.

16 — Lásd: Gwiazdomorski, J., „Międzyczasowe prawo prywatne”, *Nowe Prawo* 1962, 6–7. sz., 761. o.

17 — Lásd: Pietrzykowski, T., „Obowiązywanie i stosowanie prawa cywilnego w czasie”, *System prawa prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, Safjan, M. irányítása alatt, Varsovie, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN 2012, 769. o.

A Bíróságnak a Római Egyezmény 7. cikke (1) bekezdésének és 22. cikke (1) bekezdése a) pontjának értelmezésére vonatkozó hatásköre

53. Abban az esetben, ha a kérdést előterjesztő bíróság úgy vélné, hogy a vitatott szerződés nem tartozik a „Róma I”-rendelet hatálya alá, a kollíziós szabályok Római Egyezmény által megállapított rendszere lenne rá alkalmazandó.¹⁸

54. Annak érdekében, hogy a kérdést előterjesztő bíróságnak hasznos választ lehessen adni, meg kell tehát vizsgálni, hogy a Bíróság nem értelmezheti-e a Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdését, amely azt megelőzően szabályozta a külföldi jog imperatív rendelkezései alkalmazásának kérdését, hogy az Egyezményt felváltotta a „Róma I”-rendelet.

55. Bár a Római Egyezmény nem uniós jogi aktus, a Bíróság hatáskörrel rendelkezik annak értelmezésére az ezen egyezményhez fűzött első jegyzőkönyv 1. cikke és 2. cikkének a) pontja alapján, többek között, ha valamely német szövetségi legfelsőbb bíróság erre felkéri.

56. Ha a Bíróság a fent hivatkozott jegyzőkönyv alapján a Bundesarbeitsgericht (szövetségi munkaügyi bíróság) kérelmére hatáskörrel rendelkezik a Római Egyezmény értelmezésére, véleményem szerint ezen egyezmény értelmezésére a „Róma I”-rendelet értelmezésére irányuló jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem alapján is hatáskörrel rendelkezik. Az ítélkezési gyakorlatból az következik, hogy a Bíróság kifejezetten fenntartja a jogot magának ahhoz, hogy kiterjessze az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések terjedelmét annak érdekében, hogy hasznos választ adhasson a kérdést előterjesztő bíróság számára, feltéve, hogy az előterjesztett kérdés lényegi tartalmát megőrzi.¹⁹ A jelen ügyben a Római Egyezmény 7. cikke (1) bekezdése értelmezésének figyelembevételével nem módosítja a „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének értelmezésére irányuló, előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdés lényegi tartalmát, tekintettel arra, hogy a szóban forgó rendelkezések azonos tárgykört szabályoznak.

57. Mindenekelőtt fontos hangsúlyozni azonban, hogy a kérdést előterjesztő bíróság, amelynek kétségei vannak a „Róma I”-rendelet időbeli hatályával kapcsolatban, nem tesz fel semmilyen, a Római Egyezmény értelmezésére irányuló kérdést. A „Róma I”-rendelet alkalmazhatatlansága esetén a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek jelen jogvitában történő alkalmazásának kérdését – amint arra végeredményben a kérdést előterjesztő bíróság maga is rámutat – a tagállam nemzetközi magánjoga alapján kellene megvizsgálni.

58. A Németországi Szövetségi Köztársaság a Római Egyezmény 22. cikke (1) bekezdése a) pontjának megfelelően fenntartotta a jogot, hogy ne alkalmazza annak 7. cikke (1) bekezdését. Amint azt a német kormány írásbeli észrevételeiben helyesen megjegyzi, ennek a fenntartásnak az a joghatása, hogy a Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdése a német bíróság előtt folyamatban lévő nemzeti jogvitában nem alkalmazandó.

59. Feltehetjük a kérdést, amint azt a Bizottság a tárgyaláson megjegyezte, hogy egyedül az a tény, hogy a német kormány a Római Egyezmény 22. cikke (1) bekezdésének a) pontja szerinti fenntartással élt, nem fosztotta-e meg a német bíróságokat attól a lehetőségtől, hogy ahhoz a nemzeti nemzetközi magánjogon alapuló gyakorlathoz forduljanak, amely közvetetten lehetővé teszi számukra a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek figyelembevételét.

18 — 17. cikke értelmében a Római Egyezmény az érintett államban való hatálybalépését – amely időpont a Németországi Szövetségi Köztársaság esetében 1991. április 1-je – követően kötött szerződésekre alkalmazandó. A kérdést előterjesztő bíróság végzéséből kitűnik, hogy a jogvita tárgyát képező jogviszonyt 1996-ban hozták létre.

19 — A Bíróságnak az EUMSZ 267. cikk, valamint a tagállamok közötti megállapodásokhoz csatolt jegyzőkönyvek alapján gyakorolt előzetes döntéshozatali hatáskörre vonatkozó ítélkezési gyakorlata bizonyos korlátokat állapít meg az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek átfogalmazását illetően. Az, hogy a Bíróság hivatalból átfogalmaz egy előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdést, nem vezethet e kérdés lényegének módosítására, mivel az érintené az érdekelt felek azon jogát, hogy előadják észrevételeiket. Lásd: 1997. március 20-i Phyttheron International ítélet (C-352/95, EU:C:1997:170, 14. pont); 1999. október 5-i Leathertext-ítélet (C-420/97, EU:C:1999:483, 22. pont).

60. E kérdés megválaszolása mindazonáltal megköveteli ezen Egyezmény 22. cikke (1) bekezdése a) pontjának az értelmezését. Az Egyezmény 7. cikke (1) bekezdése alkalmazásának kizárására vonatkozó rendelkezéshez tett fenntartás hatályának a meghatározásáról van tehát szó. Úgy vélem, hogy a Bíróság nem vizsgálhatná ezt a kérdést, mivel az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések hatályának a Római Egyezmény 22. cikke (1) bekezdése a) pontjának értelmezésével történő kiterjesztése módosítaná a vizsgált előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés lényegi tartalmát. E megfontolástól függetlenül néhány későbbi érveket megelőlegezve rá kell mutatnom arra, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdésre adandó, általam javasolt válasz szintén hozzájárulhat a Bizottság által felvetett kétértelműség tisztázásához.

61. A fent kifejtett megfontolásokra tekintettel a jelen ügyben azon a véleményen vagyok, hogy a Bíróságnak nem kellene értelmeznie a Római Egyezmény 22. cikke (1) bekezdésének a) pontját az Egyezmény 7. cikke (1) bekezdése alkalmazásának kizárása szempontjából.

A „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének értelmezése (az előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdés).

Előzetes észrevételek

62. A jelen ügyben a Bíróságnak előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdés a „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének értelmezésére vonatkozik. Ez a rendelkezés szabályozza a másik állam joga imperatív rendelkezései alkalmazásának kérdését. Olyan rendelkezésekről van tehát szó, amelyek nem tartoznak sem a szerződésre alkalmazandó jog (*lex causae*), sem pedig az eljáró bíróság jogának (*lex fori*) a körébe.

63. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelemben szereplő érvelésből arra lehet következtetni, hogy ez a kérdés csak annyiban releváns a nemzeti bíróság számára, amennyiben ez a bíróság az első kérdésre adott válaszban meghatározott kritériumok alapján megállapítja, hogy a „Róma I”-rendelet időbeli hatályánál fogva alkalmazandó a nemzeti jogvitára.

64. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy az e kérdés által felvetett probléma szélesebb összefüggésbe illeszkedik, és annak vizsgálata szintén hasznos a nemzeti jogvitának a kérdést előterjesztő bíróság általi, a szóban forgó rendelet hatálybalépését megelőzően a hatályos jog keretében történő megoldása szempontjából.

Az „imperatív rendelkezés” fogalma

65. Az imperatív rendelkezés fogalmát a nemzetközi magánjog tudománya és számos ország ítélkezési gyakorlata is használja.²⁰ Olyan rendelkezésekről van szó, amelyek egy adott ország különleges igényeinek a kielégítését szolgálják, és a vizsgált jogviszonyt szabályozó jogtól függetlenül alkalmazandók. Másként kifejezve, ezek a normák maguk határozzák meg a hatályukat, amely nem korlátozható, még abban az esetben sem, ha a kollíziós szabályok egy másik jogot jelölnek ki az adott jogviszony szabályozására.

20 — A jelen indítványban legyelül alapvetően a „przepisy wymuszające swoje zastosowanie” („imperatív rendelkezés”) fogalmat használom. Azt azonban néha az egyenértékű „przepisy imperatywne” („imperatív szabály”) fogalommal helyettesítem. Ebben a felfogásban a „przepisy imperatywne” fogalmat ugyanakkor nem szabad összekeverni azon rendelkezések koncepciójával, amelyekről nem lehet megállapodással eltérni (ezt használja például a „Róma I”-rendelet 3. cikkének (3) bekezdése).

66. Az ilyen típusú rendelkezések létezése az állam magánjogi jogviszonyokba történő, növekvő beavatkozásának az eredménye. Bizonyos jogviszonyoknak teljes egészében valamely külföldi jog hatálya alá történő utalása elfogadhatatlan egy adott állam politikai, társadalmi és gazdasági érdekeinek ezen állam általi érvényesítése szempontjából. Az államok ugyanis törekszenek arra, hogy amennyire lehetséges, érvényesítsék azokat az érdekeket, amelyek védelmét a szóban forgó rendelkezések az érintett jogviszonyt a kollíziós szabályok alapján rendező jogtól függetlenül biztosítják. Ezt a jelenséget a múlt század közepén figyelték meg és írták le a jogászok.²¹

67. Az imperatív rendelkezések kérdését az (akkori) Európai Gazdasági Közösség tagállamai között létrejött Római Egyezmény 7. cikke is figyelembe vette. Ez az akkoriban teljesen újító jellegű rendelkezés alakította ki még az európai államokon kívül is a jogtudomány és a bíróságok ítélkezési gyakorlata által észlelt imperatív rendelkezések szabályozását. A különböző államok modern nemzetközi magánjogi kodifikációjának jelentős része – jóllehet eltérő módon – szabályozza az imperatív rendelkezések kérdését.²²

Az imperatív rendelkezések és a közrend

68. Az imperatív rendelkezések keletkezésének mélyebb vizsgálata feltárja rendkívül szoros kapcsolatukat a közrend védelmének fogalmával. E tekintetben elegendő Friedrich von Savigny megállapítására utalni, aki szerint egy állam közrendjét – a közrend általános kivételétől függetlenül, amely a szóban forgó irányadó jog alkalmazása által kiváltott hatásokat korrigálja – különös, „szigorúan pozitív jogi és imperatív jellegű” normákkal (Gesetze von streng positiver, zwingender Natur) is védik.²³ Az imperatív rendelkezések és a közrend közötti kapcsolat a „Róma I”-rendelet (37) preambulumbekzdéséből is következik, amely szerint „[a] közérdeken alapuló bizonyos megfontolások indokolják a tagállami bíróságok azon lehetőségét, hogy kivételes körülmények között *a közrend és az imperatív rendelkezések alapján kivételt tegyenek*” (kiemelés tőlem).

69. Bár a jogintézmények e két típusa a közrend védelméből származik, hatásuk ugyanakkor nem azonos. A közrend alapján tett kivétel, amely kifejezésre jut többek között a „Róma I”-rendelet 21. cikkében, azon a szándékon alapul, hogy kizárja a külföldi jog alkalmazását, ha az az eljáró bíróság állama közrendjének nyilvánvaló megsértéséhez vezetne. E kivételnek tehát az a szerepe, hogy semlegesítse a külföldi jog alkalmazásának bizonyos hatásait, amelyek nem tűnnek kívánatosnak a közrend védelmének szükségességére tekintettel.

70. Ezzel szemben az imperatív rendelkezések másként védik a közrendet. Azok közvetlenül érintik a szóban forgó jogviszonyt, az azt szabályozó külföldi jog rendelkezéseitől függetlenül alakítva annak tartalmát.

Az imperatív rendelkezések az uniós jogban

71. Azon meghatározás szerint, amelyet a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (1) bekezdésében az uniós jogalkotó az imperatív rendelkezéseknek adott, az imperatív rendelkezések olyan rendelkezésnek minősülnek, „amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya

21 — E tekintetben különösen P. Franceskakis megfigyeléseire utalok, aki az „azonnal alkalmazandó rendelkezések” fogalmat használta a „Quelques précisions sur les lois d'application immédiate et leurs rapports avec les règles de conflits de lois” című művében, *Revue critique de droit international privé*, 1966, 1. o. és azt követő oldalak.

22 — Lásd például a nemzetközi magánjogról szóló 2011. évi lengyel törvény 8. cikkét, a 2000. évi litván polgári törvénykönyv 1.11. cikkének (2) bekezdését, a nemzetközi magánjogról szóló 2004. évi belga törvény 20. cikkét, a nemzetközi magánjogról szóló 1995. évi olasz törvény 17. cikkét, az 1992. évi holland polgári törvénykönyv 10. könyvének 7. cikkét, a nemzetközi magánjogról szóló 2012. évi cseh törvény 3. és 25. cikkét. Azon államok joga közül, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak mindenképp a nemzetközi magánjogról szóló 1987. évi svájci törvény 18. és 19. cikkére kell utalni.

23 — Lásd: Savigny, F. C., *System des heutigen Römischen Rechts*, 8. kötet, Berlin 1849, 36 I 276.

alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő”. Ez a meghatározás az Arblade és társai ítéletben használt megfogalmazásból ered, amelyben a Bíróság azokra a belga munkajogi rendelkezésekre utalt, amelyeket a belga jog „imperatív és közrendvédelmi rendelkezéseknek” minősített.²⁴

72. Amint az fent említésre került, az imperatív rendelkezések maguk határozzák meg a hatályukat, a vizsgált jogviszonyra irányadó jogtól függetlenül. Meg kell jegyezni, hogy leggyakrabban e normák hatálya nem következik közvetlenül a tartalmukból. Minden esetben egy adott jogvitában eljáró bíróság határoz az alkalmazásukról. Ahhoz, hogy az alkalmazásukról döntsön, e bíróságnak értékelnie kell az *ügy körülményeit*, valamint ezzel összefüggésben vizsgálnia kell az érintett rendelkezést megalapozó indokokat és célokat. A megkeresett bíróságnak arra a kérdésre kell válaszolnia, hogy e norma megalkotójának valóban az volt-e a szándéka, hogy a normának *imperatív rendelkezés* jelleget biztosítson. Az e rendelkezést elfogadó állam politikai, társadalmi és gazdasági érdekei ténylegesen igazolják, hogy ez a rendelkezés joghatást gyakoroljon a vizsgált jogviszonyra, még abban az esetben is, ha a kollíziós szabályok egy másik állam jogát jelölik ki a szóban forgó jogviszony szabályozására?

73. Emiatt lehetetlen *előzetesen* jegyzéket összeállítani a kiváltságos rendelkezésekről. Az uniós jogalkotó és a jogtudomány csak körülírni tudja az „imperatív rendelkezések” jelenségét, de a megkeresett bíróságnak kell döntenie arról, hogy egy adott rendelkezés „imperatív” jellegű-e.

74. Úgy vélem, hogy az eljáró bíróság által végzett elemzés funkcionális jellegű. Ez a bíróság ítéli meg, hogy az ügy körülményei között egy méltányos megoldás megköveteli-e azon állam megalapozott és jogszerű érdekeinek a figyelembevételét, amelynek joga a különös jogviszonyra nem alkalmazandó. Ki lehet tehát jelenteni, hogy maga az imperatív rendelkezés fogalma is *lehetőséget biztosít a bíróság számára*, hogy méltányos határozatot fogadjon el, figyelembe véve az érintett államok eltérő érdekei súlyozásának szükségességét.

Az imperatív rendelkezések eredete

75. A különböző államok kollíziós szabályai jelentős részben különbséget tesznek az imperatív rendelkezések alkalmazásának és elfogadhatóságának feltételei között aszerint, hogy ezek a rendelkezések mely államból származnak.

76. Ha ezek a rendelkezések az adott jogviszonyt szabályozó állam jogából származnak (*lex causae*), alkalmazásuk kérdése általánosságban nem merül fel. Kis jelentőséggel bír tehát, hogy a *lex causae* azonos-e, vagy sem a jogvitában eljáró bíróság jogával (*lex fori*). Ezek a rendelkezések ugyanis annak a jogrendszernek az integráns részét képezik, amely alapján a bíróságnak döntenie kell.

77. A szóban forgó rendelkezések alkalmazása lehetőségének a kérdése kevesebb ellentmondást vet fel, ha azokat az az állam fogadta el, amelynek bíróságaihoz egy adott ügyben fordultak (*lex fori*), valamint ha a vizsgált jogviszony egy másik állam jogának hatálya alá tartozik. Ezt a kérdést szabályozta többek között a Római Egyezmény 7. cikkének (2) bekezdése és a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (2) bekezdése. Helyes tehát, hogy abból az elvből indulunk ki, hogy egy adott állam bíróságai különös felelősséggel rendelkeznek ezen politikai, társadalmi és gazdasági érdekek védelmét illetően. Ezenkívül ezek a bíróságok tudják a legkönnyebben meghatározni ezen érdekek védelmének terjedelmét, és értékelni egy adott rendelkezést megalapozó indokokat és célokat.

24 — Lásd: 1999. november 23-i ítélet (C-369/96 és C-376/96, EU:C:1999:575, 30. pont). Lásd: Nuyts, A., „Les lois de police et dispositions impératives dans le Règlement Rome I”, *Revue de droit commercial belge*, 2009, 6. sz.

78. A legélénkebb viták természetesen a jelen ügyben a Bundesarbeitsgericht (szövetségi munkaügyi bíróság) által a másik állam joga imperatív rendelkezéseinek alkalmazásával kapcsolatban feltett második kérdés tárgyát képező témával összefüggésben merülnek fel. A jogtudomány – különösen a Római Egyezmény 7. cikke (1) bekezdésének elfogadását követően – szinte az összes tagállamban számos tanulmányban foglalkozott ezzel a témával. Nekem is az az érzésem, hogy viszonylag kis gyakorlati jelentőségéhez képest a jogtudomány aránytalanul nagy figyelmet szentelt ennek a témának.

79. A Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdése rendkívül újító jellegű volt az elfogadásának idején.²⁵ Bár nagyszámú nemzeti jogalkotót, köztük akár nem tagállamok nemzeti jogalkotóit is megihlette, azonban ellentmondásos volt. Többek között ellentmondásos azzal, hogy egy másik állam joga imperatív rendelkezéseinek alkalmazása azzal a joghatással jár, hogy a jogot alkalmazó bíróságoknak túlzott értelmezési jogkört biztosít. Hivatkoztam rá, hogy nagyon bonyolult a *lex causae*, a *lex fori* és a másik állam jogának rendelkezéseiből származó érdekek súlyozása, és e megfontolások magyarázzák a Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdésében meghatározott imperatív rendelkezések alkalmazásának feltételeit érintő, a kereskedelem biztonsága és a megoldások előreláthatósága követelményeinek kárára megvalósuló pontatlanságot. A Római Egyezmény 22. cikke (1) bekezdésének a) pontja emiatt nyitotta meg a részes államok számára a lehetőséget, hogy ne alkalmazzák a 7. cikk (1) bekezdését, amely fenntartással a Németországi Szövetségi Köztársaság, Írország, a Litván Köztársaság, a Luxemburgi Nagyhercegség, a Portugál Köztársaság, a Szlovén Köztársaság és az Egyesült Királyság élt is.

80. A 7. cikk (1) bekezdését védelmezők mindenekelőtt előadták, hogy valamely másik állam joga bizonyos imperatív rendelkezései joghatásainak elismerése alkalmat nyújt arra, hogy méltányos határozatot fogadjanak el, és figyelembe vegyék e másik állam jogos érdekeit.²⁶ Ez lehetővé teszi a határozat elismerése vagy végrehajtása előtt e másik államban fennálló akadályok felszámolását. A másik állam joga imperatív rendelkezései figyelembevételének lehetősége megerősíti a bírósági határozatok nemzetközi koherenciáját, mivel – függetlenül attól, hogy melyik állam bíróságaihoz fordultak egy jogvitában – olyan mechanizmust hoz létre, amely lehetővé teszi annak egységes szabályozását,²⁷ és amely ennél fogva korlátozza a *forum shopping* jelenséget. Végül a más országok joga imperatív rendelkezései figyelembevételének lehetősége elősegíti a nemzetközi együttműködést és szolidaritást, amely elengedhetetlennek tűnik az államok kölcsönös függőségének összefüggésében.²⁸

25 — A Római Egyezmény előkészítő munkálataival kapcsolatban lásd: Popiołek, W., „Konwencja EWG o prawie właściwym dla zobowiązań”, *Państwo i Prawo* 9/1982, 105–115. o.; Fuchs, B., „Statut kontraktowy a przepisy wymuszające swoje zastosowanie”, *Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego*, Katowice, 2003, 126. és az azt követő oldal.

26 — Wojewoda, M., „Mandatory Rules in Private International Law”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, (7) 2000, 2. sz., 212. o.

27 — Bonomi, A., „Le régime des règles impératives et des lois de police dans le règlement ' Rome I ' sur la loi applicable aux contrats”, *Le nouveau règlement européen „Rome I” relatif à la loi applicable aux obligations contractuelles*, A. Bonomi, E. Cashin Ritaine. (szerk.), Genf 2008, 235. o.

28 — Voir Zachariasiewicz, M. A., „Przepisy wymuszające swoje zastosowanie”, *System prawa prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, sous la direction de Pazdan, M., Varsovie, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN 2014, 455. o.

A másik állam jogának imperatív rendelkezései a „Róma I”-rendeletben

– Előzetes észrevételek

81. A Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdésénél hivatkozott viták a „Róma I”-rendelet előkészítő munkálatai során is megjelentek.²⁹ A külföldi jog imperatív rendelkezései figyelembevételének lehetőségére vonatkozó rendelkezést a Tanácsban is megvitatták.³⁰ Végül olyan megfogalmazást fogadtak el, amely a Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdéséhez képest korlátozza a másik állam joga imperatív rendelkezései figyelembevételének lehetőségét.

82. Az alapvető korlátozások két vonatkozást érintenek. Először, *figyelembe vehetők* azon állam jogának imperatív rendelkezései, amelyben *a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették*. Másodsorban, az ilyen intézkedés csak abban az esetben megengedett, ha ezek az imperatív rendelkezések a szerződés *teljesítését jogszerűtlenné teszik*.

83. A „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének rendelkezései további, értelmezéssel kapcsolatos kétségeket is felvethetnek, amelyek többek között ahhoz a kérdéshez kapcsolódnak, hogy az uniós jog milyen esetben tilthatja meg, korlátozhatja vagy írhatja elő bizonyos imperatív rendelkezések alkalmazását. Fel kell ugyanis idézni, hogy a Római Egyezmény 7. cikkével ellentétben a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (1) bekezdése tartalmazza az imperatív rendelkezések meghatározását, amely nem maradhat hatás nélkül a Bíróság hatáskörére. Az sem világos, hogy milyen következményekkel jár, hogy a 9. cikk (2) bekezdése az eljáró bíróság állama joga imperatív rendelkezéseinek *alkalmazását* írja elő, míg a 9. cikk (3) bekezdése ezzel szemben e rendelkezések *figyelembevételét* teszi lehetővé, amennyiben azok egy másik tagállamból származnak. Mivel azonban ezek a kérdések nem képezik a jelen eljárás tárgyát, azokat én sem fogom megvizsgálni.

84. A kérdést előterjesztő bíróság által a második kérdésben kifejezett kétség főszabály szerint egyedül ahhoz a kérdéshez kapcsolódik, hogy ha a 9. cikk (3) bekezdésében foglalt feltételek nem teljesülnek, a bíróság közvetetten figyelembe veheti-e valamely másik állam rendelkezéseit, amelyek a jelen ügyben a görög jog normái. A kérdést előterjesztő bíróság kifejti, hogy véleménye szerint a nemzeti eljárásban vitatott szerződéses kötelezettséget nem a Görög Köztársaságban, hanem a Németországi Szövetségi Köztársaságban kell teljesíteni.

85. Rögtön megvizsgálhatnám e problémakört, ha a kérdést előterjesztő bíróság nem követelné meg a szélesebb összefüggésbeli megközelítést.

– A másik állam joga imperatív rendelkezései alkalmazásának lehetősége tekintetében a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése által megállapított korlátozások

86. A jelen eljárás keretében benyújtott észrevételekben a német kormány, az Egyesült Királyság Kormánya, valamint a Bizottság a „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének alkalmazását megalapozó körülmények szigorú értelmezésére tettek javaslatot. Úgy vélik, hogy a másik állam jogából származó ilyen jellegű rendelkezések figyelembevételének lehetősége immár igencsak korlátozott a Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdéséhez képest. Ez elsősorban azokra a

29 — Ezek a viták semmilyen módon nem jelentek meg a 7. cikk (1) bekezdésének tényleges alkalmazása során azokban az államokban, amelyek a Római Egyezmény 22. cikkének (1) bekezdése alapján nem tettek fenntartást. Lásd: Zachariasiewicz M. A. „Rozwój nauki prawa prywatnego międzynarodowego”, *System prawa prywatnego*, t. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Pazdan M. irányítása alatt, Varsovie, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN 2014, 81. o.

30 — E témakörben lásd: Hellner M., „Third Country Overriding Mandatory Rules in the Rome I Regulation: Old Wine in New Bottles?”, *Journal of Private International Law*, 2009, 5. sz. (3), 451–454. o.; McParland M., *The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations*, Oxford University Press 2015, 697–705. o.

korlátozásokra vonatkozik, amelyekre a jelen indítvány 82. pontjában utaltam. Ez az elképzelés magában foglalja egyrészt, hogy az eljáró bíróság állama jogának imperatív rendelkezései alkalmazására vonatkozó lehetőség viszonylag korlátlan, másrészt pedig, hogy a másik állam jogából származó ilyen jellegű rendelkezések figyelembevételére csak szigorúan körülhatárolt esetekben van lehetőség.

87. Véleményem szerint az ilyen megoldás nem felel meg sem a „Róma I”-rendelet céljának, sem annak a feladatnak, amelyet az imperatív rendelkezések figyelembevételére vonatkozó lehetőségnek el kell látnia.

88. Először, amint arra fent rámutattam,³¹ az abban a kérdésben hozott döntést megelőző elemzés, hogy egy adott eljárásban figyelembe lehet-e venni egy meghatározott imperatív rendelkezést, alapvető jellegű. Az e kérdésben döntő bíróság értékeli az e rendelkezés alapjául szolgáló indokokat és célokat, valamint figyelembe veszi azokat a következményeket, amelyekkel az a vizsgált jogviszony tekintetében járhat. Ennek az intézkedésnek a másik állam jogos érdekét figyelembe vevő méltányos határozat elfogadásához kell vezetnie. Számos esetben a másik állam érdekéről is szó lehet. Nehéz nem hangsúlyozni, hogy az ilyen lehetőség elősegíti a tagállamok közötti – tág értelemben vett – kölcsönös bizalmat.³² Azt sem zárhatjuk ki, hogy egy másik állam joga imperatív rendelkezéseinek figyelembevétele bizonyos értelemben az eljáró bíróság államának érdekeit szolgálja,³³ amelynek jogos érdeke fűződhet ahhoz, hogy más államok bíróságai szintén figyelembe vegyék az ő imperatív rendelkezéseit.

89. Másodsor, az eljáró bíróság állama jogának imperatív rendelkezései és egy másik állam jogának imperatív rendelkezései közötti ennyire eltérő bánásmód bevezetése a *forum shopping* jelenségnek kedvez. Amennyiben a felperesnek lehetősége van arra, hogy különböző országok bíróságai előtt indítson keresetet, meghatározhatja, hogy a különös imperatív rendelkezéseket figyelembe vegyék-e, vagy sem. Még a jelen ügy alapját képező nemzeti jogvita tekintetében is érthető, hogy ha az e jogvitára vonatkozó eljárást egy görög bíróság előtt indították volna meg, az minden kétséget kizáróan saját imperatív rendelkezéseit alkalmazta volna a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (2) bekezdése alapján.

90. Végül harmadszor, nem győztek meg azok az érvek, amelyek szerint a valamely másik állam joga imperatív rendelkezéseinek figyelembevétele sérti a kereskedelem biztonságát, és a megoldások előreláthatatlanságát eredményezi. Egy ilyen ellenvetés ellentétes lehet a („Róma I”-rendelet 21. cikke szerinti) közrendi kivétel vagy az eljáró bíróság joga imperatív rendelkezéseinek („Róma I”-rendelet 9. cikkének (2) bekezdése) alkalmazásával. Ilyen esetben fennáll az alkalmazandó jog hatályába történő beavatkozás szükségessége. Ezt a beavatkozást egy adott jogrend alapvető értékei tiszteletben tartásának szükségessége vagy egy adott állam alapvető érdekeinek védelme igazolja. Mindazonáltal és mivel a „Róma I”-rendelet 21. cikkének, 9. cikke (2) bekezdésének vagy 9. cikke (3) bekezdésének alkalmazásáról van szó, az ilyen jellegű beavatkozásnak kivételesnek kell lennie, és a közérdeken alapuló különösen kényszerítő megfontolásokon kell alapulnia.

91. A fenti megfontolásokra tekintettel úgy vélem, hogy a „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének értelmezése nem nyugodhat az „ország [...], amelyben a [...] kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették” fordulat túlzottan szigorú értelmezésén.³⁴ Mindenekelőtt nem követhetünk a „Brüsszel I”-rendelet 5. cikke (1) bekezdésének alkalmazásánál követettel analóg értelmezést, amely polgári és

31 — Lásd a jelen indítvány 74. pontját.

32 — Lásd: Bonomi, A., Cashin Ritaine, E., i. m. (27. lábjegyzet), 235. o.

33 — E tekintetben a brit bíróságok ítélkezési gyakorlatára kell utalni (lásd például: Foster kontra Driscoll ítélet [1929] 1 KB 470), amely azon az előfeltevésen alapul, hogy a külföldi jog imperatív rendelkezései figyelembevételének hiánya néha az eljáró bíróság állama közrendjének „comity of nations-ön” (nemzetközi jó viszony) alapuló megsértéséhez vezethet. Lásd: McParland, M., i. m. (30. lábjegyzet), 711., 715. és 716. o.; Harris, J., „Mandatory Rules and Public policy under the Rome I Regulation”, F. Ferrari, S. Leible. (szerk.), *Rome I Regulation, The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, Sellier, München, 2009, 298. és azt követő oldal.

34 — Lásd ebben az értelemben: Schmidt-Kessel, M., „Article 9”, F. Ferrari (szerk.), *Rome I Regulation*, Sellier, München 2015, 350. o. Ezenkívül úgy vélem, hogy a 9. cikk (3) bekezdésében meghatározott többi feltételt szintén ilyen tágan és úgy kell értelmezni, hogy ezek a rendelkezések abban az esetben alkalmazandók, amennyiben a „szerződés teljesítését jogszerűtlenné tevő” hatással járnak. Lásd: Schmidt-Kessel, M., i. h.; Harris, J., i. m. (33. lábjegyzet), 322. o., és Hellner, M., i. m. (30. lábjegyzet), 461. o.

kereskedelmi ügyekben szintén a „kötelezettség teljesítésének helyére” alapítja a bíróság joghatóságát.³⁵ A két rendelkezés céljai teljesen különbözőek. A „Brüsszel I”-rendelet annak a különös helynek a meghatározására irányul, amely kijelöli azt a tagállamot, amelynek bírósága joghatósággal rendelkezik. Az ilyen helynek kellően szoros kapcsolatban kell állnia a szerződés teljesítésével, amely a megfelelő igazságszolgáltatás érdekében igazolja a bíróság *ratione loci* joghatóságát, eltérve egyébként a „Brüsszel I”-rendelet 2. cikkéből származó általános joghatóságtól. A kötelezettség teljesítési helyének a „Brüsszel I”-rendelet 5. cikke (1) bekezdésének értelmében vett fogalmát tehát megszorítóan kell értelmezni.

92. Nem ugyanez a helyzet áll fenn, amikor a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése szerinti „ország [...], amelyben a [...] kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették” fordulat értelmezéséről van szó. E rendelkezés értelmezése³⁶ nem a bíróság *ratione loci* joghatóságát megalapozó pontos hely megállapítására, hanem annak az államnak a kijelölésére irányul, amelynek területén a szerződéses kötelezettséget teljesíteni kell vagy teljesítették. Tehát nem pusztán a szerződés egy részének valamilyen módon való tárgyi (konkrét) teljesítése a kérdés egy adott földrajzi helyen, hanem annak kapcsolódása egy adott állam szuverenitásához és jogrendjéhez is.

93. Ezenkívül nem kizárólag az adott szerződéses viszony „jellemző szolgáltatásának”³⁷ nyújtására vonatkozó kötelezettség teljesítésével állunk szemben. A „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdése alkalmazása feltételeinek meghatározása érdekében valamennyi, a szerződésből származó kötelezettséget figyelembe kell venni.

94. Ezenkívül itt nem kizárólag a felek által egyszerűen a szerződésben meghatározott *kötelezettségről* van szó.³⁸ Ellenkezőleg, a szerződésre alkalmazandó jog feladata, hogy kidolgozza vagy kiegészítse a felek kötelezettségeit azokra a kötelezettségvállalásokra tekintettel, amelyekben közvetlenül a szerződésben állapodtak meg.

95. E megfontolásokra tekintettel úgy vélem, hogy nem teljes egészében bizonyos, hogy a jelen eljárás alapjául szolgáló jogvitában Németország a kötelezettség teljesítésének egyedüli helye. Egy olyan munkaviszonyt illetően, amelyben az a görög állam az egyik fél, amelyik közszolgáltatási feladatait ellátva teljesíti a költségvetéséből finanszírozott oktatási szolgáltatások nyújtására vonatkozó kötelezettséget, nem zárhatjuk ki mindjárt az elején, hogy ez az állam a kötelezettség teljesítésének a helye is. Semmi nem zárja ki, hogy bizonyos szerződéses viszonyok tekintetében az abból származó kötelezettségek teljesítésének a helye a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése alapján egynél több államban is lehetséges legyen.³⁹

96. Ugyanakkor tekintettel arra, hogy a kérdést előterjesztő bíróság megállapította, hogy Németország a szerződés teljesítésének egyedüli helye, valamint hogy közvetlenül e témakörben semmilyen, a „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének értelmezésével kapcsolatos kérdést nem tett fel, azt javaslom, hogy a Bíróság csak a második kérdés tárgyát képező problémakört vizsgálja meg.

35 — Lásd: Nuyts, A., i. m. (24. lábjegyzet), 563. és 564. o.

36 — Nincs kétségem afelől, hogy e kifejezés értelmezésének önálló jellegűnek kell lennie, lásd: Harris, J., i. m. (33. lábjegyzet), 315. o., és Marazopoulou, V., „Overriding Mandatory Provisions of Article 9 § 3 of the Rome I Regulation”, *Revue Hellénique de Droit International*, 2/2011, 787. o.

37 — A „Róma I”-rendelet 4. cikke, amely kijelöli a szerződésre alkalmazandó jogot abban az esetben, ha a felek nem éltek a 3. cikk alapján az alkalmazandó jog kikötésével, szintén a jellemző szolgáltatás fogalmán alapul.

38 — McParland, M., i. m. (30. lábjegyzet), 706. o., és Hellner, M., i. m. (30. lábjegyzet), 466. o.

39 — Lásd ebben az értelemben: Renner, M., „Rome I Article 9, Overriding Mandatory Provisions”, *Rome Regulations*, i. m. (11. lábjegyzet), 258. o.; Zachariasiewicz, M. A., i. m. (28. lábjegyzet), 459. o., és Nuyts, A., i. m. (24. lábjegyzet), 564. o.

– A külföldi jog imperatív rendelkezéseinek alkalmazása és tartalmuk figyelembevétele

97. Ez a kérdés azon az előfeltevésen alapul, hogy egy dolog az imperatív rendelkezések *alkalmazása*, és egy másik a külföldi jog imperatív rendelkezései *tartalmának figyelembevétele* („materielle rechtliche Berücksichtigung ausländischer Eingriffsnormen”). A kérdést előterjesztő bíróság e tekintetben a német ítélkezési gyakorlatra és jogtudományra utal, amely tényállási elemként lehetővé teszi a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek figyelembevételét a német jog *lex causaeként* való alkalmazásának keretében.⁴⁰ A kérdést előterjesztő bíróság megjegyzi, hogy a BGB 241. §-ának (2) bekezdése alapján az alapügybeli jogvitában figyelembe veheti a görög jogot (13. pont).⁴¹

98. A jelen ügyben nem szükséges megvizsgálni a külföldi jog imperatív rendelkezései *tartalmának figyelembevételét* igazoló különböző jogtudományi elveket. Egyedül a kérdés meghatározó, amelynek megválaszolása releváns lehet a kérdést előterjesztő bíróság számára.

99. Amint azt a Bizottság írásbeli észrevételeiben előadta, a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése kizárja a külföldi jog imperatív rendelkezései figyelembevételének minden lehetőségét, mivel más mechanizmusokat használ, mint a fent hivatkozott rendelkezés. A Római Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdésével kapcsolatban a Bizottság szintén úgy véli, hogy az ezen Egyezmény 22. cikke (1) bekezdésének a) pontja alapján fenntartást tevő állam maga is meg van fosztva a külföldi jog imperatív rendelkezései figyelembevételének jogalapjától.

100. Ez a szempont magában foglalja, hogy – amint azt a Bizottság végeredményben a tárgyaláson is megerősítette – még ha a kérdést előterjesztő bíróság úgy is ítélné meg, hogy időbeli hatályánál fogva a Római Egyezmény a jelen ügyre alkalmazandó, a német bíróságok hagyományos gyakorlatát, amely a külföldi jog imperatív rendelkezései tartalmának figyelembevételéből áll, nem érvényesítheti.

101. Igaz, hogy a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek *alkalmazása* és a *tartalmuk figyelembevétele* közötti gyakorlati különbség alig észlelhető. A különbség úgy tűnik, hogy e megkülönböztetés jogtudományi igazolását szolgálja. Ebben az értelemben tudjuk megérteni azt a Bizottság által előadott félelmet, hogy a külföldi jog imperatív rendelkezései tartalmának figyelembevételére vonatkozó lehetőség a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdésében előírt vagy a Római Egyezmény 22. cikke (1) bekezdésének a) pontja szerinti fenntartásokkal megállapított korlátozások megkerülését eredményezheti. Úgy vélem ugyanakkor, hogy a 9. cikk (3) bekezdésének a Bizottság által javasolt értelmezése, amely kizárja a másik tagállam joga imperatív rendelkezéseinek figyelembevételére vonatkozó minden más lehetőségét, túlzottan megszorító.

102. Először úgy vélem, hogy a „Róma I”-rendelet a jogok közötti kollíziót szabályozó szerepében kijelöli az adott szerződéses jogviszonyra alkalmazandó jogot (*lex causae*). Amennyiben az irányadóként kijelölt jog alkalmazásának keretében arra jutunk, hogy ugyanezen jog alapján figyelembe kell venni valamely külföldi jog imperatív rendelkezését, továbbra is a *lex causae* kizárólagos alkalmazásáról van szó. Az imperatív rendelkezés ilyen figyelembevétele tehát kívül esik a „Róma I”-rendelet hatályán.⁴²

40 – A lengyel jogtudomány szintén megemlíti, hogy a *lex causae* alkalmazásának keretében lehetőség van a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek figyelembevételére. Lásd: Popiołek, W., *Wykonanie zobowiązania umownego a prawo miejsca wykonania: zagadnienia kolizyjnoprawne*, Katowice 1989, 163. és azt követő oldal; valamint Mataczyński, M., *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze 2005, 181. és azt követő oldal.

41 – A Schuldstatuttheorie alapján. E témával kapcsolatban lásd: Harris, J., i. m. (33. lábjegyzet), 302.o.

42 – Lásd ebben az értelemben: Martiny, D., „Art. 9 Rom I-VO”, *Münchener Kommentar zum BGB*, C. H. Beck, 6. kiadás, München 2015, 114–114b. pont; Remien, O., „Art. 9 ROM I-VO”, *BGB Kommentar*, Prütting, H., Wegen, G., Weinreich, G. (szerk.), 2015, 45. pont. A fent hivatkozott kommentárok szerzői mindazonáltal rámutatnak, hogy a német jogtudományban létezik egy eltérő álláspont is, amely szerint valamely külföldi jog imperatív rendelkezése tartalmának figyelembevétele megfelel a „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének értelmében vett „érvényre juttatásnak” minősülő intézkedésnek, ennélfogva szintén vonatkoznak rá az e rendelkezésből származó korlátok.

103. A „Róma I”-rendelet szerepe a szerződéses viszonyra alkalmazandó jog kijelölése, és – például a közrendre vagy az imperatív rendelkezések jogi eszközére vonatkozó kivétel alapján – igazolja e jog-kijelölés esetleges „korrekcióját”. A „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése akkor lép működésbe, amikor a bíróság a *lex causae* tartalmától függetlenül valamely külföldi jog imperatív rendelkezését kívánja figyelembe venni. Másként kifejezve, a *lex causae* hatályába való valódi *beavatkozás* valósul tehát azáltal, hogy valamely másik jogrendből származó imperatív rendelkezést vesznek figyelembe.

104. Nem ilyen helyzettel állunk szemben, ha a *lex causae* alkalmazása keretében valamely külföldi jog imperatív rendelkezését veszik figyelembe.⁴³

105. Másodsor, a Bizottság álláspontjának elfogadása azzal is járna, hogy a „Róma I”-rendeletnek nem kizárólagosan az a rendeltetése, hogy kijelölje a szerződéses viszony szabályozására irányadó jogot, hanem magának a kijelölt jognak az alkalmazásába is beavatkozhat. Hogyan magyarázhatnánk másként, hogy a Bizottság szerint a német bíróságok azon hagyományos gyakorlatának, amely szerint a német jog alkalmazása során figyelembe veszik egy külföldi jog imperatív rendelkezéseinek tartalmát, összeegyeztethetetlennek kellene lennie a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdésével?

106. Valamennyi jogrendszer magába foglal meghatározatlan fogalmakat tartalmazó normákat. Ilyen lehet például a „jó erkölcsnek”, a „jóhiszeműségnek”, a „fél jogos érdekének”, vagy akár a „társadalmi együttélési szabálynak” a fogalma. E fogalmak célja, hogy megfelelő mérlegelési jogkört biztosítsanak a bíróságok számára. Nincs kétségem afelől, hogy e rendelkezések alkalmazásának keretében tényállási elemként figyelembe vehetőek a más államokban hatályos jogszabályok. Mindenekelőtt olyan szabályokról van szó, amelyeket objektíven jogszerű érdekek védelmének szükségessége igazol, és megfelelő kapcsolatban állnak a vizsgált szerződéses viszonyal. Semmilyen kétséget nem vet fel tehát, hogy úgy gondolom, az adott szerződést szabályozó, irányadó jog alkalmazásáról van szó. Másként kifejezve, ez az eset nem minősül a *lex causae* alkalmazásától való eltérésnek.

107. A Bizottság álláspontjának elfogadása emiatt okozna problémákat a bíróságok joghatóságát illetően. A „Róma I”-rendeletet egy olyan jogalap alapján fogadták el, amely arra irányul, hogy előmozdítsa a „polgári eljárási szabályok összeegyeztethetőség[et]” [a korábbi EK 65. cikknek, valamint EK 61. cikk c) pontjának együttes rendelkezései]. Nem kell tehát beavatkozni az alkalmazandó jogként kijelölt jog normáinak gyakorlati alkalmazásába, mindenekelőtt akkor, ha olyan, főszabály szerint magánjogi normákról van szó, amelyek bizonyos mérlegelési jogkört biztosítanak a bíróságok számára.

108. Végül és harmadszor, a külföldi állam joga imperatív rendelkezéseinek a *lex causae* alkalmazásának keretében történő figyelembevételére vonatkozó lehetőség kizárása a *forum shopping* jelenségének ösztönzéséhez járulna hozzá.⁴⁴

109. Indítványom jelen részének összegzéseként rá szeretnék mutatni, hogy a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek figyelembevételére vonatkozó lehetőség – kevésbé fontos, hogy e rendelkezések alkalmazásáról vagy tartalmuk figyelembevételéről van szó – nem automatikus intézkedés. Az eljáró bíróság széles diszkrecionális jogkörrel rendelkezik, amelynek lehetővé kell tennie számára olyan méltányos határozat meghozatalát, amely figyelembe veszi a felek jogos érdekeit, valamint azon államok érdekeit, amelyek joga hatást gyakorol egy meghatározott jogviszonyra.

43 — Lásd ebben az értelemben: Renner, M., i. m. (39. lábjegyzet), 261. o.; Schmidt-Kessel, M., i. m. (34. lábjegyzet), 353. o., és Marazopoulou, V., i. m. (36. lábjegyzet), 792. o.

44 — Lásd az indítványom 89. pontját.

110. Nem zárhatjuk ki, hogy a jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság nem teljes mértékben veszi figyelembe a görög jog rendelkezéseit, és úgy tekinti, hogy egyszerű G. Nikiforidis díjazásának részleges csökkentéséről van szó. Ez a bíróság – a jelen ügyben másodfokon eljáró bírósághoz (Landesarbeitsgericht) hasonlóan – úgy is vélheti, hogy a német jog alapvető elveivel ellentétes a görög jog rendelkezéseinek figyelembevétele.

111. Mindazonáltal a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése nem korlátozza a német jog – mint a munkaszerződésre alkalmazandó jog – tárgyi hatályát, sem pedig alkalmazásának módjait.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdésre vonatkozó következtetés

112. A fenti megfontolásokra tekintettel azt javaslom, hogy a Bíróság a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdésre azt a választ adja, hogy a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése nem zárja ki a külföldi jog imperatív rendelkezései tartalmának közvetett figyelembevételét, amennyiben az a szerződést szabályozó állam joga alapján megengedett.

A lojális együttműködés elvének (EUSZ 4. cikk (3) bekezdése) relevanciája a másik tagállam joga imperatív rendelkezéseinek figyelembevételét illetően (az előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdés)

113. A német bíróság előzetes döntéshozatal iránti kérelmében rámutat, hogy a 3833/2010. sz. törvény és a 3845/2010. sz. törvény célja az volt, hogy teljesítsék a Görög Köztársaságot az EUM-Szerződés gazdasági politikára vonatkozó rendelkezései alapján terhelő kötelezettségeket, és különösen az EUMSZ 126. cikk (1) bekezdésében előírt, a túlzott költségvetési hiány kerülésére vonatkozó kötelezettséget. A Görög Köztársaságot sújtó pénzügyi válság és az eurózóna tagállamai által neki nyújtott segítség miatt ezt a kötelezettséget a 2010/320/EK határozat⁴⁵ hajtotta végre. Ez a határozat úgy rendelkezik, hogy a Görög Köztársaságnak a túlzott hiányának csökkentésére irányuló intézkedések sorozatát kell elfogadnia.

114. Meg kell tehát vizsgálni, hogy a tagállamok közötti lojális együttműködés elve, amelyet az EUMSZ 4. cikk (3) bekezdése állapított meg, megköveteli-e, hogy a fent hivatkozott törvényeket a Görög Köztársaság végrehajtsa.

115. Hangsúlyoznom kell, hogy a tagállamok lojális együttműködésének az EUMSZ 4. cikk (3) bekezdésében előírt kötelezettsége minden kétséget kizáróan az uniós jog egyik alapvető szervezőelve.

116. Ezen elv végrehajtása során azonban figyelembe kell venni annak hatályát. Ez az elv csak abban az esetben köti a tagállami hatóságokat – a bíróságokat is ideértve –, ha az uniós jogot alkalmazzák.

117. Rá kell mutatni, hogy a „Róma I”-rendelet egyedüli célja az adott szerződésre alkalmazandó jog kijelölése. Az alapul szolgáló jogvitában meghozandó határozatot nem a „Róma I”-rendelet alapján fogadják el, hanem az irányadó nemzeti jog alapján (*lex causae*).

118. A jelen ügy körülményei között közömbösnek vélem, hogy a munkaszerződést szabályozó jogot az uniós jog kollíziós szabályai jelölték-e ki. Másként kifejezve, a harmadik kérdés megválaszolásához lényegében kevés jelentőséggel bír, hogy az, hogy a szerződés szabályozására a német jog irányadó, a „Róma I”-rendeletből vagy a német jog Római Egyezményt végrehajtó kollíziós szabályaiból következik-e.

45 — Görögországnak a költségvetési felügyelet megerősítésére és elmélyítésére, valamint Görögországnak a túlzott hiány helyzetének orvoslásához szükségesnek ítélt mértékű hiánycsökkentésre irányuló intézkedések meghozatalára való felszólításáról szóló, 2010. június 8-i tanácsi határozat (HL 2010. L 145., 6. o.).

119. A kérdést előterjesztő bíróság egy, a német jog hatálya alá tartozó munkaszerződésből származó jogvitát bírál el.

120. E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy az uniós jog a tagállamok jogrendjének integráns részét képezi. Következésképpen, ha valamely jogvitában tagállami bírósághoz fordulnak, az uniós jogot végrehajtó imperatív rendelkezéseket a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (2) bekezdése alapján alkalmazni kell.⁴⁶ Ezek a rendelkezések ugyanis a jogvitában eljáró bíróság székhelye szerinti helyen hatályos jogrendszerhez tartoznak (*lex fori*).⁴⁷

121. A 3833/2010. sz. és a 3845/2010. sz. görög törvény figyelembevételének kérdése alapvető, amely feltárja az esetleges kapcsolatot a nemzeti jogvita és az uniós jog alkalmazása között.

122. Először jelezni kívánom, hogy a két görög törvény elfogadásának alapjául szolgáló 2010/320 határozat címzettje a Görög Köztársaság, és nem a Németországi Szövetségi Köztársaság. Ez a határozat tehát még az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésére tekintettel sem kényszeríthet egy német bíróságot arra, hogy mellőzze a nemzeti jogvita tárgyát képező munkaviszony szabályozására irányadó német jog rendelkezéseinek alkalmazását.

123. Másodsor, amint azt a Bizottság helyesen hangsúlyozza, a közsférában foglalkoztatott személyek díjazásának csökkentése bizonyos kiegészítő elemeket⁴⁸ leszámítva nem következik közvetlenül a 2010/320 határozatból.

124. Harmadszor, amint az az előzetes döntéshozatal iránti kérelemben szereplő érvelésből következik, a német munkajog rendelkezéseivel nem ellentétes a Németországban működő görög állami intézmények munkavállalóinak fizetett díjazás csökkentése, azok egyedül azt követelik meg, hogy a munkáltató tiszteletben tartson bizonyos, a szerződés kétoldalú vagy egyoldalú módosítását biztosító feltételeket.

125. A fenti körülményekre tekintettel álláspontom szerint az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésében megállapított lojális együttműködés elvéből nem lehet valamely másik tagállam rendelkezéseinek érvényesítésére vonatkozó kötelezettségre következtetni, még akkor sem, ha azok célja az, hogy ez a tagállam az Unió felé fennálló kötelezettségeit teljesítse. Ez független attól a kérdéstől, hogy a bíróság a *lex causae* alkalmazása keretében tényállási elemként vizsgálja-e e rendelkezések figyelembevételét, vagy alkalmazza-e a „Róma I”-rendelet 9. cikkének (3) bekezdését.

126. Mindazonáltal rá kell mutatni, hogy a „Róma I”-rendelet 9. cikke (3) bekezdésének vége kifejezetten pontosítja, hogy annak mérlegelése során, hogy érvényre kell-e juttatni e rendelkezéseket, figyelembe kell venni természetüket és céljukat, és alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit. Véleményem szerint ez azt jelenti, hogy annak mérlegelése során, hogy a 9. cikk (3) bekezdése alapján érvényre kell-e juttatni e rendelkezéseket, a bíróságnak azt kell megfontolnia, hogy azokat a másik tagállam uniós tagságból eredő kötelezettségeinek teljesítése érdekében fogadta-e el, anélkül azonban, hogy ez befolyásolná azt a végső határozatot, amelyet a bíróság e tekintetben elfogad.

46 — Schmidt-Kessel, M., i. m. (34. lábjegyzet), 329. o.; Sánchez Lorenzo, S., „Choice of Law and Overriding Mandatory Rules in International Contracts after Rome I”, *Yearbook of Private International Law*, 12. kiadás, 2010, 78. sz.

47 — A „Róma I”-rendelet ezenkívül tartalmaz egy olyan rendelkezést, amely az uniós jog alkalmazását biztosítja abban az esetben, ha a választás egy másik tagállam jogára esett (3. cikk (4) bekezdése).

48 — A 2010/320 határozat 2. cikkének f) pontja úgy rendelkezik, hogy a Görög Köztársaság 2010 júniusának vége előtt csökkentse a köztisztviselőknek fizetett húsvétí, nyári és karácsonyi prémiumokat.

Véggövetkeztetések

127. A fenti megfontolásokra tekintettel azt javasolom, hogy a Bíróság a Bundesarbeitsgericht által előterjesztett kérdéseket a következőképpen válaszolja meg:

- „1) A szerződéskötésnek a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2008. június 17-i 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (»Róma I«) 28. cikke szerinti időpontját azon jog alapján kell meghatározni, amely a szóban forgó szerződésre alkalmazandó lenne, ha ezt a rendeletet kellene alkalmazni.
- 2) A »Róma I«-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése nem zárja ki a külföldi jog imperatív rendelkezései tartalmának közvetett figyelembevételét, amennyiben az a szerződést szabályozó állam joga alapján megengedett.
- 3) Az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésében megállapított lojális együttműködés kötelezettségére tekintettel a »Róma I«-rendelet 9. cikkének (3) bekezdése alapján a külföldi jog imperatív rendelkezéseinek esetleges érvényesítésére felhívott tagállami bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy e rendelkezéseket egy másik tagállam annak érdekében fogadta el, hogy eleget tegyen uniós tagságból eredő kötelezettségeinek, anélkül azonban, hogy ez befolyásolná azt a végső határozatot, amelyet a bíróság e tekintetben elfogad.”